

Historyczne i współczesne społeczno-kulturowe funkcje tatuażu

Historical and contemporary socio-cultural functions tattoo

I POJĘCIE I POCHODZENIE TATUAŻU

Ludzie od niepamiętnych czasów dokładali starań, aby wyglądać atrakcyjnie. Szybko zaczęli dostrzegać możliwości, jakie daje im własne ciało [1, 2]. Stąd już u naszych przodków i plemion pierwotnych znane były proste metody upiększania ciała, takie jak malowanie, dekorowanie i przystrojanie go ozdobami [3]. Poza tymi powierzchownymi i nieinwazyjnymi sposobami upiększania ciała bardzo popularne było tatuowanie, czyli najłagodniejsza i najpopularniejsza forma trwałego ozdabiania ciała, trwale zmieniająca jego wygląd, jednak nie zmieniająca jego pierwotnej formy [4]. Tatuowanie zgodnie z definicjami słownikowymi oraz encyklopedycznymi polega na wykonaniu na ciele trwałych znaków lub wielobarwnych kompozycji przez wprowadzenie pod skórę barwnika metodą nakłuwania [4-8].

Samo słowo tatuaż wywodzi się z języka tahitańskiego, gdzie wyraz *tatau* oznacza „znak”. Słowo to powstało z rozwinięcia rdzenia *ta* oznaczającego „bić”, „ryć”, „stuknąć” czy „uderzać”. Na przestrzeni wieków w przekazach historycznych używano także dla określenia tatuażu innych nazw, takich jak signum, piętno, hieroglif czy piguage [4].

Tatuowanie ciała znane jest już od czasów prehistorycznych. Można założyć, że niemal każdy lud na ziemi w jakimś momencie swojego rozwoju znał i stosował zwyczaj tatuowania. Brak natomiast stuprocentowej pewności, kiedy i gdzie wykonano pierwszy tatuaż. Najstarsze świadectwa tatuowania pochodzą z Europy. Fakt ten wydaje się podważać najbardziej rozpowszechnioną tezę, że zwyczaj tatuowania narodził się w Azji Południowo-Zachodniej, a stamtąd rozprzestrzenił się od Egiptu do Polinezji i Australii, aby na końcu dotrzeć do obu Ameryk. Pojawia się także wiele głosów wskazujących na możliwość niezależnego wykształcenia tego obyczaju u wielu różnych ludów w wielu miejscach na ziemi. Poparciem tej tezy jest różnorodność i mnogość informacji o tatuażu pochodzących z niemalże każdego zakątka naszego globu [4].

Przypuszczalnie posiadaczem najstarszych znanych tatuaży jest Ötzi – „człowiek z lodu”, którego ciało zostało odkryte przypadkowo w 1991 r. przez dwóch turystów wędrujących po przełęczy alpejskiej na granicy austriacko-włoskiej w południowym Tyrolu [4]. Na ciele mężczyzny, które przetrwało zamrożone 5300 lat w pokrywie lodowej, widniało piętnaście tatuaży (fot. 1). Badacze przypuszczają, że owe tatuaże mogły mieć funkcję leczniczą [4].

Joanna Klonowska¹,
Michał Wiciński¹,
Jarosław Zak²,
Maciej Wołkowiecki¹

¹ Wydział Nauk o Zdrowiu, Wyższa Szkoła Inżynierii i Zdrowia w Warszawie, ul. Bitwy Warszawskiej 1920 r. 18
02-366 Warszawa
M: +48 518 155 303
E: joanna.klonowska@wsiiz.pl

² Wydział Lekarski Collegium Medicum im. Ludwika Rydgiera w Bydgoszczy, Uniwersytet Mikołaja Kopernika w Toruniu, ul. Marii Curie Skłodowskiej 9
85-094 Bydgoszcz
M: +48 695 930 225
E: jarek.zak@wp.pl

» 514

I STRESZCZENIE

Tatuaż polega na wykonaniu na ciele trwałych znaków lub wielobarwnych kompozycji przez wprowadzenie pod skórę barwnika metodą gęstego nakłuwania. Motywy takiej ingerencji we własny wygląd zazwyczaj uwarunkowane są zwyczajowo i historycznie.

Celem pracy było ustalenie, jakie, historycznie i współcześnie, społeczno-kulturowe funkcje pełni tatuaż.

Dokonano przeglądu piśmiennictwa. Zagadnienia związane z aktualną funkcją tatuażu były oceniane na podstawie analizy danych zebranych przy pomocy kwestionariusza autorskiej ankiety internetowej.

W odróżnieniu od tatuaży wykonywanych w poprzednich epokach, współczesny tatuaż uznawany jest za najłagodniejszą i najpopularniejszą metodę trwałego upiększania ciała.

Słowa kluczowe: tatuaż, tatuowanie, funkcje społeczno-kulturowe, kultura

I ABSTRACT

Tattoo involves making permanent marks on the body or multi-coloured composition by introducing the dye into the skin using a dense puncture. Motivations of such interference in own appearance usually are determined by traditional and historical aspects.

The aim of this paper is to determine historical and current socio-cultural functions of tattoo.

A review of the literature was done. Issues related to the current function of the tattoo were evaluated based on analysis of data collected by means of an own web questionnaire.

Unlike tattoos done in previous eras, a contemporary tattoo is mainly mildest and most common method of permanent body beautification, which can be considered as form of art.

Key words: tattoo, tattooing, socio-cultural functions, culture

otrzymano / received

06.05.2017

poprawiono / corrected

17.06.2017

zaakceptowano / accepted

30.06.2017

Fot. 1 Tatuaze na ciele Ötzi – „człowieka lodu” Źródło: [I]

W starożytnym Egipcie tatuaze znano przynajmniej od okresu tynickiego (około 3100-2686 r. p.n.e.). Przepuszczenie to opiera się na analizie specyficznych dekoracji, jakimi zdobione były w owym czasie figurki przedstawiające ludzi. Natomiast pierwsze zachowane mumie kobiece pokryte tatuazami pochodzą z okresu około 2133-1991 r. p.n.e. z rejonu Teb, czyli dzisiejszego Luksoru [4]. Jeden z najstarszych zachowanych tatuazów odkryto na ciele 4000-letniej egipskiej mumii królewskiego potomka, który miał nakropkowany igłą z kości wizerunek Boga Słońca, a w powstałe ranki wtarto mieszaninę tłuszczu zwierzęcego i sadzy. O długiej historii tatuazu świadczą także tatuaze na ciele kobiety sprzed 2500 tys. lat zwanej „Księżniczką Ukok” odnalezionej na Płaskowyżu Ukok na Syberii. Badacze uważają, że jej tatuaze pełniły funkcję identyfikacyjną [9] (fot 2).

Fot. 2 Tatuaze na ciele kobiety sprzed 2500 tys. lat zwanej „Księżniczką Ukok” odnalezionej na Płaskowyżu Ukok na Syberii Źródło: [II]

| HISTORYCZNE I WSPÓŁCZESNE TECHNIKI WYKONYWANIA TATUAŻU

Istniało i istnieje wiele metod tatuowania. Dawniej najbardziej rozpowszechnioną metodą było nakłuwanie skóry za pomocą narzędzia wykonanego z metalu, drewna, kości lub muszli, które maczano w specjalnych barwnikach, najczęściej w sadzy

zmieszanej z tłuszczem lub w sproszkowanym graficie. Inną metodą tatuowania było przeciąganie pod skórą igły z nicią namoczoną wcześniej w substancji barwiącej [10]. Do najbardziej prymitywnych metod należy zdrapywanie skóry ostro zakończonym przedmiotem i wcieranie barwnika w ranę [4].

Aktualnie najczęściej wykorzystywanym narzędziem przez tatuatorów jest maszynka elektryczna [11]. Tatuator za jej pomocą gęsto nakłuwa skórę specjalnie przeznaczonymi do tego celu jednorazowymi igłami. Maszynki te wykonują kilkaset ukłuć na sekundę [12].

Inne narzędzia przeznaczone do tatuowania funkcjonują jeszcze w nielicznych kulturach oraz w Japonii. Tradycyjna technika japońska, która jest stosowana do dziś, polega na wprowadzaniu barwników pod skórę bambusową pałeczką, na zakończeniu której znajduje się wiązka igieł wkłuwających się w ciało (fot 3). Ze względu na dużą bolesność tej metody, jest ona dzielona na pięć faz [11].

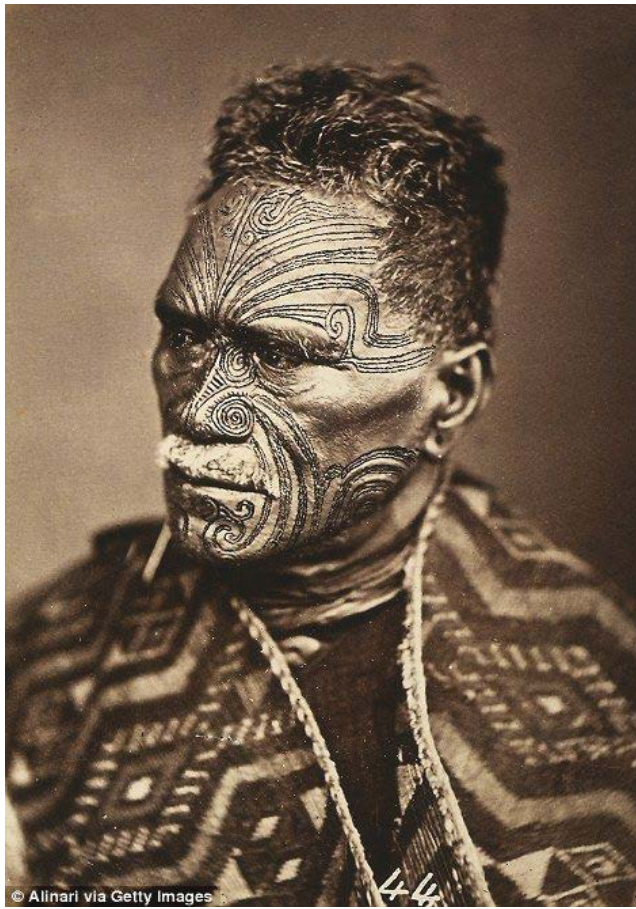
Fot. 3 Wykonywanie tradycyjnego tatuazu japońskiego irezumi Źródło: [III]

| HISTORYCZNE SPOŁECZNO-KULTUROWE FUNKCJE TATUAŻU W RÓŻNYCH KULTURACH

| Polinezja

Tatuowanie było praktykowane od przynajmniej 3,5 tys. lat przez niemal wszystkie kultury wysp Pacyfiku. Charakterystycznym typem tatuazu polinezyjskiego był tzw. moko wykonywany na twarzy (fot. 3, 4). Nie pełnił on funkcji dekoracyjnej, ale był swego rodzaju wizytówką osoby, która go posiadała. Te charakterystyczne, kunsztowne znaki wytatuowane na twarzach Polinezyjczyków sygnalizowały, oprócz przynależności do konkretnego plemienia, również pozycję społeczną. Zgodnie z tradycją nie każdy mógł posiadać moko, trzeba było na niego zasłużyć i udowodnić, że jest się go godnym [9].

Na wyspach Polinezji tatuowanie było częścią codziennego życia, rozkwit tej sztuki umożliwił między innymi ciepły klimat – tatuaz był tam ważniejszym symbolem statusu, wieku czy płci niż ubranie [24]. Tatuaz polinezyjski miał również znaczenie religijne i symboliczne. Mógł także pełnić funkcję ochronną np. przed dzikimi zwierzętami lub groźnymi duchami [3].

Fot. 4 Moko – tradycyjny tatuaż polinezyjski Źródło: [IV]

Fot. 5 Moko – tradycyjny tatuaż polinezyjski Źródło: [V]

| Kultury wschodnie

W Japonii tatuowanie było znane od pradawnych epok, gdzie w wiekach wczesnych (średniowiecze) pełniło ono głównie funkcje magiczne i religijne, lecz także identyfikacyjne, określające pozycję społeczną posiadacza (fot 5). W XVII wieku tatuowały się na przykład gejsze, które w ten sposób wskazywały na wykonywaną przez siebie profesję i zwiększały w ten sposób swoją atrakcyjność seksualną [4] (fot. 6).

Fot. 6 Tradycyjny tatuaż japoński Źródło: [VI]

Stosowano go także w celach penitencjarnych – specjalnymi tatuażami naznaczano przestępców. Od początków XVIII wieku tatuowanie przestępców włączono do oficjalnego zestawu kar – każde wykroczenie karano wykonaniem na ramieniu specjalnego tatuażu przypominającego pierścień lub odpowiedniego znaku pisma na czole. Kary tego rodzaju praktykowano do 1870 r., kiedy to zostały zniesione przez nowe przepisy rządu cesarskiego. Widoczne dla wszystkich piętna sprawiały, że w Japonii powstała nowa klasa ludzi wykluczonych poza margines społeczny. Do tych wykluczonych należeli też roninowie – samuraje bez pana [4].

Na przełomie XVIII i XIX wieku dostrzeżono w tatuażu walory artystyczne, które wyparły wcześniejsze funkcje tradycyjne i użytkowe. Wykonujący je rzemieślnicy zdobyli pozycję prawdziwych artystów, a posiadacze żywych obiektów sztuki. Należy jednak dodać, że moda ta ograniczała się głównie do niższych warstw społecznych [2].

Dla wyżej rozwiniętej kultury chińskiej tatuowanie było aktem barbarzyństwa, pełniło jedynie funkcję piętnującą przestępców [4].

I Egipt

Z przekazów autorów antycznych można wnioskować, że tatuaż w starożytnej Europie, choć pełnił funkcję dekoracyjną, nie był uważany jedynie za sposób ozdabiania ciała. W wiekach p.n.e. ludzie tatuowaniem opisywali najważniejsze doświadczenia z życia, wyrażali swoją przynależność do określonej warstwy społecznej. Tatuaże mogły także pełnić funkcję antropopaiczną, czyli chroniącą przed mocami złych duchów [13] lub mieć znaczenie medyczne [14]. W tradycyjnych kulturach tatuaże miały często gwarantować dobre zdrowie lub chronić, a zatem pełnić funkcję amuletu, były również znakami przejścia kolejnych etapów życia [25].

Według jednej z teorii, w starożytnym Egipcie tatuaż był typową ozdobą kobiet parających się zawodami, w których ważną rolę odgrywało piękne ciało. Wśród nich wymienić można tancerki, muzykantki i prostytutki. Bez wątplenia właśnie przedstawicielki tej ostatniej profesji często tatuowały swoje ciała szczególnie w okresie Nowego Państwa (około 1567-1085 r. p.n.e.). Świadczą o tym nie tylko znalezione mumie, lecz także malowidła w grobowcach i rysunki, na których kobiety zarabiające na życie swoim ciałem z reguły były wytatuowane. Nie można wykluczyć, że tatuaż celowo je wyróżniał, był ich znakiem szczególnym, wabikiem podkreślającym ich seksualną atrakcyjność. Często tatuowanym wśród tych kobiet motywem był bóg Bes, opiekun kobiet, tańca i muzyki, a jednocześnie patron przyjemności seksualnej. Tatuaż w kształcie Besa wytatuowany na udzie miał ułatwić prostytutkom osiągnięcie większej satysfakcji w ich profesji, ale miał też znaczenie antropopaiczne – jego zadaniem było chronić właścicielkę przed chorobami, zwłaszcza tymi przenoszonymi drogą płciową [4].

I Europa

Zanim w Europie rozpowszechniło się chrześcijaństwo, tatuowanie było także dość powszechnym obyczajem plemiennym. Za pomocą tatuaży wyrażano przynależność do określonej warstwy społecznej, do kategorii biednych i bogatych, dzięki nim można było odróżnić wodza od zwykłego członka plemienia.

Rzymianie, którzy podbijając Europę, walczyli z wieloma ludami barbarzyńskimi, pozostawili wiele cennych informacji na temat występowania tatuaży u Galów, Brytów, Germanów i Scytów. Ciceron, Juliusz Cezar, Klaudiusz czy Pomponiusz Mela opisywali, że tatuowanie ciała u tych plemion było związane z ich wierzeniami religijnymi, ale pełniło też funkcję upiększającą bądź odstrasżającą [3, 4]. Podobnie zjawisko tatuowania opisywali inni starożytni pisarze, m.in. Herodot, Ksenofont czy Strabon. Z ich opisów wynika, że tatuaż miał funkcję ozdobną oraz użytkową [11]. Barwienie ciała u ludów pierwotnych związane było również z rytuałem inicjalnym, tj. okresem, kiedy młodzi chłopcy i dziewczęta osiąkali wiek dojrzałości. Pojmowano je jako symboliczną śmierć i nowonarodzenie [3].

Tatuaże plemienne dotyczyły zwłaszcza Piktów i Szkotów, pierwotnych mieszkańców Wysp Brytyjskich. Swoimi wytatuowanymi ciałami szokowali oni Rzymian – antyczni pisarze odnotowali, że ich wygląd wprost przerażał rzymskich

legionistów. Niektórzy badacze uważają nawet, że nazwa Piktów wywodzi się wprost od ich zwyczaju ozdabiania ciała, gdyż słowo *picti* znaczy po łacinie „pomalowani” [4].

Potwierdzeniem starożytnych źródeł pisanych wspominających o tatuażach u ludów barbarzyńskich są między innymi znajdowane przez archeologów grobowce władców scytyjskich. W latach 20. XX wieku w Górnym Altaju odkryto doskonale zachowane zwłoki mężczyzny żyjącego około 2500 lat temu, najprawdopodobniej wodza, którego ciało pokryte było kunsztownymi tatuażami przedstawiającymi fantastyczne bestie oraz dzikie zwierzęta. Zdaniem badaczy tatuaże tego rodzaju mogły zawierać zapisane specjalnym kodem informacje o statusie pochowanych w grobowcach osób [4].

Sami jednak Rzymianie uważali, że tatuowanie nie przystoi obywatelom rzymskim. Wykorzystywali oni jednak tatuaże do piętnowania zbiegłych niewolników i przestępców [11] bądź znakowania najemników z oddziałów pomocniczych. Tatuaż przejęli Rzymianie [19], którzy wykorzystywali go jako mechanizm kontroli społecznej [26]. Tatuowano też dobrze urodzonych arystokratów i wojowników, świadcząc w ten sposób o ich wytrzymałości na ból [14].

Wraz z końcem ery antyku i uznaniem chrześcijaństwa za religię obowiązującą w Cesarstwie Rzymskim diametralnie zmienił się stosunek wobec dekorowania ciała, a wobec tatuażu w szczególności. Kościół zdecydowanie potępiał tatuowanie jako zabieg zagrażający zbawieniu duszy. Jednak obyczaj tatuowania nie uległ całkowitemu zapomnieniu. Popularny był wówczas zwyczaj zabezpieczania się przed wszelkimi złymi mocami za pomocą znaków utrwalonych na ciele [4].

Spotykane w średniowieczu tatuaże przedstawiały motywy przede wszystkim religijne. Podczas wczesnego chrześcijaństwa tatuowano na czole lub na przegubie ręki znak krzyża, jagnię lub rybę. Wzory te traktowane były przez ludzi innej wiary jako piętno [3], a dla chrześcijan były symbolem zjednoczenia i miały zapobiegać ewentualnej zmianie wyznania [4, 11]. Rozpowszechnienie chrześcijańskiej tradycji tatuażu zapoczątkowanej w VI wieku zawdzięczamy również pielgrzymom wracającym z Jerozolimy, którzy tatuowali na swych ciałach wzory będące upamiętnieniem wizyty w Ziemi Świętej. Były to rysunki gwiazdy betlejemskiej, herbu jerozolimskiego lub obrazy z życia Jezusa [11]. Średniowieczni Krzyżowcy tatuowali sobie również znak krzyża na czole, aby w razie śmierci zapewnić sobie chrześcijański pochówek [4].

W czasach średniowiecza w Europie (podobnie jak w Japonii i Chinach) tatuowano także przestępców. Praktyka ta miała swoje początki już w starożytności, a traktowano ją jako lżejszą karę cielesną. Zapewne dlatego też tatuaż do dziś kojarzy się ze światem przestępczym [4, 11]. Aktualnie w zbiorowościach zakładów karnych tatuaż pełni bardzo ważną funkcję identyfikacyjną i jest ważnym elementem w hierarchizacji życia więziennego [15, 16].

Historia nowożytnego tatuażu w Europie rozpoczęła się wraz z epoką wielkich odkryć geograficznych. Europejscy żeglarze docierający w XVII i XVIII wieku do nieznanych lądów zafascynowani byli przede wszystkim plemieniem Maorysów

i ich wytatuowanymi twarzami. Przywozili z wysp Pacyfiku przedstawicieli innych egzotycznych plemion pokrytych tradycyjnymi tatuażami, których traktowali jako atrakcję prezentowaną na jarmarkach za odpowiednią opłatą [4].

Tatuowanie zdobyło w Europie prawdziwy rozgłos dzięki kapitanowi Jamesowi Cookowi, który ze swoich podróży w latach 1772-1775 przywiózł do Londynu wytatuowanego Polinezyjczyka o imieniu Omai [11]. Cook rozpowszechnił także słowo „tatuaz” i „tatuowanie” [4, 14]. W tamtym czasie w języku angielskim pojawiło się słowo *tattoo*, które oznaczało zdobienie ciała szkicami na skórze [11], później przybierając formę *tattoo*.

Od tej pory tatuaz stał się modny wśród żeglarzy, którzy podczas swych podróży do Japonii lub na wyspy południowego Pacyfiku kazali wykonywać sobie tatuaże. Z czasem marynarze nauczyli się od Polinezyjczyków techniki tatuazu i tę wiedzę zaczęli przekazywać dalej. W ten właśnie sposób moda na tatuaże rozpowszechniła się wśród podróżników, następnie przestępców, żołnierzy oraz członków tajnych organizacji politycznych. Występy wytatuowanych osób stały się też stałym elementem pokazów egzotycznych ludów oraz przedstawień cyrkowych [4, 17].

U kresu XVIII wieku w Europie zjawisko tatuazu rozpowszechniło się jeszcze bardziej. Działo się tak poprzez rozwój cywilizacyjny, przesiedlanie się mieszkańców, mieszanie się ras i zwyczajów [18].

W XIX wieku tatuowanie stało się też modne w europejskich warstwach wyższych po tym, jak prasa londyńska ujawniła, że tatuaz w formie smoka posiada książę Walii Edward VII. Spopularyzowanie tatuowania w środowisku arystokracji i warstw wyższych przyczyniło się do wzniesienia się zachodniej sztuki tatuazu na wyższy poziom artystyczny. Co prawda tatuaz środowiskowy, który był popularny na przykład wśród przestępców, funkcjonował dalej, ale obok niego pojawiło się zupełnie nowe zjawisko tatuazu artystycznego [4].

W trakcie wojen tatuaz pełnił funkcję identyfikacyjną. Tatuowanie ciała stało się praktyką akceptowaną wśród żołnierzy, informującą o opowiedzeniu się za daną stroną walk i związaną z „oddaniem” sprawie [19]. W czasie II wojny światowej Niemcy żołnierze tatuowali więźniom na przedramieniu literę i cyfrę. Pierwsze oznaczało konwój, z którym przyjechał skazany, zaś drugie było numerem rozpoznawczym. Hitlerowcy wykorzystywali tatuaz u więźniów w obozach koncentracyjnych, aby łatwiej ich zidentyfikować [6].

Po II wojnie światowej tatuaz był kojarzony przede wszystkim z klasą robotniczą, gangami lub pijakami, choć jednocześnie stał się jedną z najbardziej popularnych form buntu młodzieży i elementem subkultury hipisowskiej oraz rockowej [19]. W latach 80. XX wieku ruchy gejoskie oraz subkultura punk przejęły modyfikacje ciała, w tym tatuaz, jako formę protestu przeciwko konserwatywnym normom klasy średniej [20]. Z czasem tatuowanie ciała stało się elementem wskazującym na przynależność do różnych subkultur, formą wyrazu artystycznego [21], elementem kultury konsumpcji [22] i mody [23], a także bardziej zindywidualizowanym sposobem samookreślenia.

Pod koniec XX wieku w Europie nastąpił ogromny rozkwit tatuazu artystycznego. Powstało wiele profesjonalnych studiów tatuazu, gdzie przywiązywano wagę do estetyki miejsca pracy, sterylności narzędzi, używano lepszej jakości barwników. Tatuatorzy mieli do zaoferowania wiele atrakcyjnych motywów dla klientów. Osoby posiadające tatuaz przestały być już kojarzone z konkretną warstwą społeczną [4, 11].

W Polsce od lat 80. XX wieku społeczeństwo wychodziło z założenia, że każdy człowiek ma prawo sam decydować o swoim ciele. Od tego czasu współczesny tatuaz wolnościowy w Polsce przechodzi swój „rozkwit”, co zostało zapoczątkowane od 1989 r., a od nowego tysiąclecia zaczął być on traktowany jako sztuka na najwyższym poziomie artystycznym [16]. Pierwszy salon tatuazu o nazwie *As-Pik* powstał w 1991 r. w Warszawie [27].

Obecnie tatuaz pełni wiele funkcji, w tym głównie dekoracyjną [28]. Niektórzy badacze zwracają uwagę, że tatuaże mogą pełnić rolę autoterapeutyczną, np. w przypadku traumy psychicznej [29], stanowią też zdrowszą alternatywę dla prób samo-okaleczenia [30]. Podkreśla się zwłaszcza następujące funkcje współczesnego tatuazu: chęć wyróżnienia się, chęć podkreślenia indywidualności oraz motywy związane z przynależnością grupową [31, 32]. Ponieważ w dzisiejszych czasach upiększający charakter tatuazu zdominował inne jego funkcje kulturowe, do najważniejszych upiększających tatuazy należą [33, 34]:

- ozdobny: najbardziej popularny, kolorowy lub jednobarwny (najczęściej czarny), nazywany artystycznym,
- kosmetyczny: makijaż permanentny,
- medyczny: służący do kamuflowania zmian skórnych,
- tatuaz wykonywany henną naturalną.

I CEL

Celem pracy było ustalenie, jakie historycznie i współcześnie społeczno-kulturowe funkcje pełni tatuaz.

I MATERIAŁ I METODA

W celu scharakteryzowania funkcji tatuazu w przeszłości dokonano przeglądu piśmiennictwa. Zagadnienia związane z aktualną funkcją tatuazu były oceniane na podstawie analizy wyników badania własnego.

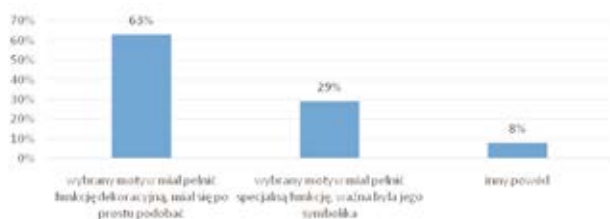
W badaniu własnym zastosowano metodę sondażu ankietowego. Technika gromadzenia danych była ankietą internetową, przeprowadzona wśród 220 osób między 16. a 40. rokiem we wrześniu i październiku 2016 r. Kwestionariusz ankiety internetowej był autorski i obejmował 28 pytań dotyczących szeroko pojętego zjawiska tatuowania. Zawierał on pytania z kafeterią zamkniętą i półotwartą. Na potrzeby niniejszej pracy wybrano tylko te pytania, na podstawie których można było ocenić funkcje tatuazu we współczesnej kulturze.

84% badanych stanowiły kobiety (n = 185). Najwięcej ankietowanych (80%, n = 176) znajdowało się w przedziale wiekowym między 19. a 25. r.ż. Między 26. a 30. r.ż. mieściło się 14% (n = 31) ankietowanych, 4% (n = 9) stanowiły osoby w wieku 31-35 lat. Najmniej respondentów znajdowało się w przedziale wiekowym 16-18 - 2% oraz między 36. a 40. r.ż. - 1%.

Wśród badanych niespełna połowa miała wykształcenie wyższe (49%, n = 108), pozostałe osoby posiadały wykształcenie średnie. Zdecydowana większość badanych była mieszkańcami miasta (87%, n = 191). Większość badanych zdecydowała się na wykonanie pierwszego tatuażu pomiędzy 18. a 25. r.ż. (82%, n = 180), 16% wykonało pierwszy tatuaż przed 18. r.ż.

WYNIKI

Przeprowadzone badanie pozwoliło ustalić, że 29% (n = 84) ankietowanych przywiązuje wagę do znaczenia swojego tatuażu, ważna jest dla nich jego symbolika, ponieważ ma on pełnić konkretną funkcję. 63% (n = 139) respondentów tatuuje sobie to, co im się aktualnie podoba, wybrany motyw ma po prostu ładnie wyglądać. 8% (n = 18) badanych tatuuje wybrany motyw z innego powodu (rys. 1).

Rys. 1 Jaką funkcję pełni wybrany motyw tatuażu dla respondentów (n = 220)
Źródło: Opracowanie własne

Okazuje się także, że aż 88% (n = 194) badanych traktuje tatuaż jako formę sztuki, która zawsze pozostanie aktualna, jedynie dla 4% (n = 9) ankietowanych tatuowanie to chwilowa moda.

Chcąc ustalić, jakie społeczno-kulturowe funkcje pełni aktualnie tatuaż, zapytano respondentów o powody, dla których poddali się zabiegowi tatuowania. Uzyskane wyniki wskazują, że dla połowy badanych (50%, n = 110) głównym powodem była chęć poprawienia i uatrakcyjnienia wyglądu. 40% badanych (n = 88) poprzez tatuaż chciało wyrazić swoją oryginalność, 39% (n = 86) osób wykonało tatuaż, ponieważ interesuje ich zjawisko tatuowania, 28% (n = 62) chciało poprzez tatuaż wyrazić swoje emocje. Pozostałe powody, dla których respondenci poddali się zabiegowi tatuowania, przedstawia rys. 2.

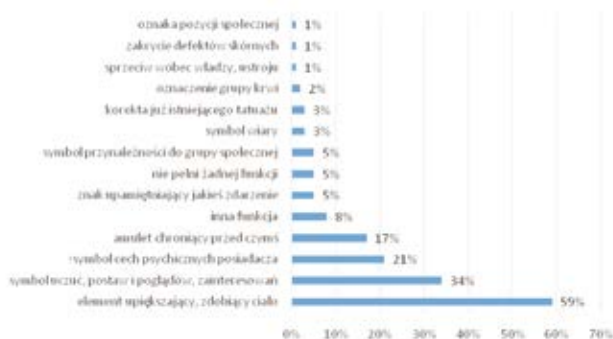
Rys. 2 Powód, dla którego respondenci poddali się zabiegowi tatuowania (n = 220) – wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź
Źródło: Opracowanie własne

Równie ważne dla osiągnięcia założonego przez badaczy celu badania było poznanie powodów, dla których (zdaniem respondentów) osoby z ich otoczenia poddali się zabiegowi tatuowania. Badane osoby uznały, że najważniejszym powodem była chęć poprawienia w ten sposób swojego wyglądu (70%, n = 154). 57% osób z otoczenia respondentów poprzez tatuaż chciało wyrazić swoją oryginalność (n = 125), ponad połowa wykonała tatuaż, ponieważ interesuje ich zjawisko tatuowania (52%, n = 114). Dla około jednej czwartej znajomych powodami, dla których poddali się oni temu zabiegowi, była chęć bycia zauważonym (27%, n = 59) czy też chęć podniesienia samooceny (21%, n = 46). Pozostałe wyniki prezentuje rys. 3.

Rys. 3 Powód, dla którego zdaniem respondentów osoby z ich otoczenia poddali się zabiegowi tatuowania (n = 220) – wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź
Źródło: Opracowanie własne

Respondentów zapytano też wprost o funkcje, jakie ich zdaniem pełni tatuaż współcześnie. Dla większości badanych tatuaż jest elementem upiększającym, zdobiącym ciało (59%, n = 130). Dla 34% osób tatuaż to symbol uczuć, postaw, poglądów i zainteresowań (n = 75), dla 21% cech psychicznych jego posiadacza (n = 46). Pozostałe wymienione funkcje dotyczyły symboliki wyrażającej przynależność do określonej grupy społecznej, wyznaczenie, upamiętnienie jakiegoś ważnego życiowego wydarzenia. Dane szczegółowe przedstawia rys. 4.

Rys. 4 Funkcja, jaką zdaniem respondentów pełni tatuaż współcześnie (n = 220) – wyniki nie sumują się do 100%, ponieważ respondenci mogli zaznaczyć więcej niż jedną odpowiedź
Źródło: Opracowanie własne

DYSKUSJA

Ciało, tak w przeszłości, jak i współcześnie, to zarówno aktywny podmiot, jak i bierny odbiorca komunikacji ze światem oraz odbicie obowiązujących wartości i norm społeczno-kulturowych [35].

Według wielu autorów ciało nie jest tylko biologicznym wymiarem naszego istnienia, jest zanurzone w kulturze. Zarówno w kulturach dawnych, ale szczególnie we współczesnej kulturze indywidualizmu, stało się sposobem na stwarzanie i wyrażanie siebie [36], jest nośnikiem znaczeń, świadczy także o kultywacji wyglądu ciała, jest wyrazem troski o czynne konstruowanie i kontrolę nad ciałem [37]. Ludzie przekształcają swoje ciała, ponieważ czują możliwość, a czasami wręcz powinność, odróżniania się, ale i kontrolowania własnego ciała. Skóra była i jest traktowana jako medium ekspresji, jako swoisty „krajobraz do wypełnienia”. Najlepiej świadczy o tym ewolucja jednej z form zdobienia ciała, jaką jest tatuowanie. Ta praktyka cielesna, zarówno w przeszłości, jak i dziś, pozwala być czytelnym dla innych oraz definiować nas samych.

Na podstawie przeglądu piśmiennictwa wyróżnić można cztery podstawowe funkcje tatuażu: ozdoba, czyli dekorowanie ciała; rytualną, która jest fizycznym dowodem istotnego wydarzenia życiowego; identyfikacyjną, gdzie symbol na ciele pozwala przypisać jednostkę do pewnej grupy (może to być grupa subkultury, ale też imię partnera lub partnerki); ochronną, gdzie tatuaż stanowi talizman mający chronić od zła lub określonej krzywdy [38, 39]. Podział ten zgodny jest z wynikami badań własnych.

Do podobnych wniosków doszedł zespół badaczy, który na bazie dostępnej literatury przedmiotu i aktualnych badań przeanalizował jednostkowe funkcje i motywy tatuowania ciała. W ramach przeprowadzonych analiz wyróżnił następujące kategorie [40]:

- piękno, sztuka i moda (najczęstsza funkcja);
- wyrażanie indywidualności i jednostkowej tożsamości (jedna z najczęściej podkreślanych funkcji);
- tworzenie indywidualnych narracji (jako osobiste katharsis, forma ekspresji wyznawanych wartości i doświadczeń oraz rytuał przejścia);
- forma testowania wytrzymałości fizycznej, bólu;
- forma przynależności grupowej i zaangażowania; wyraz oporu (protest przeciwko rodzicom czy społeczeństwu);
- forma duchowej i kulturowej tradycji; uzależnienie od tatuowania (tzw. kolekcjonerzy tatuaży);
- funkcja seksualna (tatuowanie sutków, genitaliów jako forma dekoracji, ale także stymulacji seksualnej);
- brak określonego powodu i funkcji – impuls.

Inni badacze, analizując rynek tatuażu, wyróżnili trzy grupy osób decydujących się na tatuaż, dla których pełnił on różne funkcje, związane z różnym zaangażowaniem się w tę praktykę. Dla pierwszej, najliczniejszej grupy tatuaże pełniły funkcję estetyczną, związaną z dominującą modą, gdzie symbolika tatuaży nie miała znaczenia, a umieszczane były one najczęściej na częściach ciała, które można łatwo ukryć, jak ramię lub udo. Dla drugiej grupy osób tatuaże były znakami indywidualnych wydarzeń życiowych lub miały istotne znaczenie symboliczne. Osoby te nie tatuowały części ciała, których nie można zakryć, jak twarz czy dłonie, głównie ze względu na fakt, że utrudniałoby

im to swobodne funkcjonowanie w głównonurtowej sferze społecznej i podejmowanie pracy bez poczucia piętna. Trzecia grupa to osoby, które nie postrzegały siebie jako „mające tatuaż”, ale „będące wytatuowane”. Osoby te były kolekcjonerami tatuaży, zapisywały swoje ciała symbolicznymi kodami i zwykle tatuowały duże, często odsłaniane fragmenty ciała [41].

Zarówno literatura, jak i wyniki badań własnych wskazują, że współcześnie tatuowanie ciała jest głównie formą ozdabiania, a zatem estetyzacji ciała. Większości współczesnych posiadaczy tatuażu zależy na zaspokajaniu własnych potrzeb estetycznych związanych z obowiązującym kanonem piękna i podniesieniu atrakcyjności – wytatuowane, „ozdobione” ciało ma być symbolem piękna.

Dla wielu osób jest również sposobem manifestowania i wizualizowania swojej tożsamości, gdyż tatuaż może być znakiem „ja”, „który pozwala uchwycić i utrwalić treści swojej tożsamości, przeżycia, emocje czy przemyślenia” [42]. To również akt wolności wyboru formy ekspresji, gdyż tatuaż „niesie za sobą klarowny komunikat, informujący samą jednostkę, jak i jej otoczenie, że ma ona odwagę być sobą, kształtować siebie oraz swoje ciało zgodnie z własnym uznaniem i poza wszelkimi determinacjami czy raczej właśnie – wbrew wszelkim ograniczającym ją dotychczas determinacjom” [42]. Ponieważ tatuaże są trudne lub niemożliwe do usunięcia, więc zamiast tymczasowości i zmienności wpisana jest w nie trwałość. Poddanie się tatuowaniu ciała, przy pełnej świadomości permanentności zmian, stanowi więc wyraz dobrowolnego samoograniczenia, gdyż stworzone blizny stanowią symbol trwałego zrośnięcia z własną tożsamością [43].

Dziś tatuowanie nie niesie za sobą funkcji, które pełniły w społecznościach pierwotnych [44, 45]. Nie są wykorzystywane w ramach rytuałów inicjacyjnych, którym poddawane były osoby danej społeczności [46]. Choć oczywiście nie można wykluczyć roli rytualnej [43], to jednak zmienił się wymiar tych działań z grupowego na indywidualny. To jednostka może interpretować tatuowanie ciała jako rytuał, symboliczne przejście, zmianę, lecz dzieje się to w obrębie jej biografii, jej historii i w ramach jej interpretacji [47].

Tatuowanie ciała można traktować dziś również jako modę, a zatem praktykę konsumencką, w której ludzie poszukują piękna swojego ciała za pomocą aktualnych norm modowych, przez co zachowanie to staje się fenomenem konsumpcyjnym o charakterze masowym [47].

WNIOSKI

Na podstawie wyników przeprowadzonego badania ankietowego, w którym wzięło udział 220 osób, tworząc jednakże grupę niezróżnicowaną proporcjonalnie pod względem płci i wieku (80% badanych stanowiły osoby poniżej 25. r.ż. i 16% stanowili mężczyźni) można stwierdzić, że w odróżnieniu od tatuaży, które powstawały w przeszłości, w poprzednich epokach i w kulturach pierwotnych, współcześnie są one wykonywane głównie w celu upiększenia i ozdobienia ciała. Jednak

część osób posiadająca tatuaż nadal kieruje się chęcią podkreślenia swojej przynależności do określonej grupy społecznej, upamiętnienia ważnych wydarzeń życiowych, wyrażenia emocji, ukazania swoich poglądów, wyznania bądź innymi motywami.

Można się spodziewać coraz większej popularności i tolerancji społecznej na taką formę estetyzacji ciała, uważając ją współcześnie głównie za formę sztuki. Warto jednak pamiętać, jakie funkcje społeczno-kulturowe tatuaż pełnił historycznie.

LITERATURA

- M. Johnson: *Znaczenie ciała. Estetyka rozumienia ludzkiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2015, 9-13.
- G. Vigarello: *Historia urody*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2011, 236-237.
- I. Rudowska: *Kosmetyka wczoraj i dziś*, Wydawnictwo Spółdzielcze, Warszawa 1989, 4-5.
- K. Prahlhans: *Najbardziej szokujące sposoby upiększania*, Wydawnictwo Cursor Multimedia, Wrocław 2005, 13-26.
- M. Bańko: *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Praca zbiorowa: *Encyklopedia Popularna PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2015.
- W. Kopaliniński: *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych z almanachem*, Wydawnictwo Rytm, Warszawa 2014.
- S.L. Kilmer: *Laser treatment of tattoos*, *Dermatol Clin*, 15(3), 1997, 409-417.
- M. Delio: *Tatuaż. Egzotyczna sztuka dekorowania skóry*, Warszawski Dom Wydawniczy, Warszawa 1995, 20-66.
- S. Przybyliński: *(Nie)legalitarny świat więziennych tatuaży – egzemplifikacja erotycznych „dział”*, [w:] S. Przybyliński: *Poszukiwanie człowieka w nieegalitarnym świecie – horyzonty resocjalizacyjne*, Naukowe Forum Pedagogów Olsztyńskiej Szkoły Wyższej im. Józefa Ruscickiego, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011, 94.
- A. Jelski: *Tatuaż*, Wydawnictwo Alfa, Warszawa 1993, 16-29, 39-41, 47-49, 119.
- http://monikatatuaze.netgaleria.pl/?pl_historia-maszynki-do-tatuazu.136 (dostęp z dnia: 25.02.2017).
- K. Czerni: *Piętno. Konteksty*, *Polska Sztuka Ludowa*, 3, 1997, 124.
- R. Bojarski, D. Trzaska: *Krótką historia tatuażu, cz. 1, Tatuaż – Ciało i Sztuka*, 1, 2000, 6-15.
- M. Szaszkiewicz: *Tajemnice grypsperki*, Wydawnictwo Instytutu Ekspertyz Sądowych, Kraków 1997, 291.
- M. Snopek: *Nowa moda, nowe trendy – współczesne oblicze tatuaży w więzieniu twórczości*, *Resocjalizacja Polska*, 9, 2015, 69-95.
- T. Stec: *Krótką historia tatuażu, cz. 5: Zachód*, *Tatuaż – Ciało i Sztuka*, 10(3), 2002, 12.
- M. Snopek: *Tatuaż. Element współczesnej kultury*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2013, 18.
- J.A. Fisher: *Tattooing the body, marking culture*, *Body Soc*, 8(4), 2002, 91-107.
- V. Pitts: *Visibly queer: body technologies and sexual politics*, *Sociol Q*, 41(3), 2000, 443-463.
- D. Kjeldgaard, A. Bengtsson: *Consuming the fashion tattoo*, *Adv Consumer Res*, 32, 2005, 172-177.
- J. Watson: *Did you put that there? Gender, materialism and tattoo consumption*, *Adv Consumer Res*, 25, 1998, 453-460.
- B.S. Turner: *The possibility of primitiveness: towards a sociology of body marks in cool societies*, *Body Soc*, 5(39), 1999, 39-50.
- A. Buczkowski: *Społeczne tworzenie ciała. Płeć kulturowa i płeć biologiczna*, Wydawnictwo Universitas, Kraków 2005, 8-16, 255-266.
- B.S. Turner: *The possibility of primitiveness: towards a sociology of body marks in cool societies*, *Body Soc*, 5(39), 1999, 39-50.
- M. Gustafson: *The tattoo In the later Roman Empire and beyond*, [in:] J. Caplan: *Written on the body: the tattoo in European and American history*, Princeton University Press, Princeton 2000, 17-31.
- A. Kowalczevska, M. Pęczak: *Wzór na ciało*, *Polityka*, 48, 1999, 101.
- L. Drabik, E. Sobol: *Słownik języka polskiego PWN*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2013.
- J.H. Sarnecki: *Trauma and tattoo*, *AOC*, 12(2), 2001, 35-42.
- E. Kasten: *Body modification – psychologische und medizinische Aspekte von piercing, tattoo, selbstverletzung und anderen Körperveränderungen*, Ernst Reinhardt Verlag, München 2006, 42-47, 321-326.
- R. Nowak: *Psychologiczne aspekty tatuowania się*, *Rocz Psychol*, 15(2), 2012, 87-104.
- A. Pajor, G. Broniarczyk-Dyła, J. Świtalska: *Satysfakcja z życia, poczucie własnej wartości oraz ocena zdrowia psychicznego u osób z tatuażem lub piercingiem*, *Psychiatr Pol*, 49(3), 2015, 559-573.
- A. Pajor, G. Broniarczyk-Dyła: *Historia tatuażu i jego funkcje na przestrzeni wieków*, *Dermat Estet*, 4, 2012, 244-247.
- G. Broniarczyk-Dyła, M.L. Kmieć: *Metody upiększania ciała – motywacje psychologiczne oraz możliwości powikłań*, *Dermat Estet*, (11)2, 2009, 121-128.
- T. Zbyrad: *Przekształcanie ciała – tatuaż i piercing. Motywy osobiste i znaczenie społeczne*, *Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Sociologica*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego im. Komisji Edukacji Narodowej, Kraków 2015, 67-77.
- M. Jacyno: *Kultura indywidualizmu*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2007, 211-232.
- A. Giddens: *Nowoczesność i tożsamość. „Ja” i społeczeństwo w epoce późnej nowoczesności*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2001, 12.
- M. Blanchard: *Post-bourgeois tattoo: reflection on skin writing in late capitalism societies*, *Visual Anthropology Rev*, 7(2), 2008, 11-21.
- S. Wohlrab, J. Stahl, P.M. Kappeler: *Modifying the body: motivations for getting tattooed and pierced*, *Body Image*, 4, 2007, 87-95.
- A. Dziuban: *Ja zapisane na skórze. Tatuowanie ciała jako praca tożsamościowa w indywidualizującym się społeczeństwie polskim*, *Prz Soc Jakościowej*, 2012, 200-223.
- C.R. Sanders: *Customizing the body: the art and culture of tattooing*, Temple University Press, Philadelphia 1998, 188.
- I. Sikorska, J. Sawicka, B. Smiatek, K. Sulik, K. Węglowska-Król: *Po co młodym ludziom modyfikacja ciała?*, [w:] A. Brytek-Matera: *Ciało w dobie współczesności. Wybrane zagadnienia z problematyki obrazu własnego ciała*, Wydawnictwo Difin, Warszawa 2010, 149-173, 172.
- P. Sweetman: *Anchoring the (postmodern) self? Body modification, fashion and identity*, [in:] M. Featherstone: *Body modification*, Sage Publications, London-Thousand Oaks-New Delhi 2000, 53-73.
- A. Jonaitis: *Women, marriage, mouths and feasting: the symbolism of Tlingit*, [in:] A. Rubin: *Marks of civilization*, Museum of Cultural History, Los Angeles 1988, 191-207.
- M. Douglas: *Czystość i zmaza*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 2007, 150.
- R. Drozdowski: *Obraza na obrazy. Strategie społecznego oporu wobec obrazów dominujących*, Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Adama Mickiewicza, Poznań 2006, 165-169.
- P.A. Mellor, Ch. Shilling: *Sociology of the sacred: religion, embodiment and social change*, Sage Publications, Los Angeles-London-New Delhi-Singapore-Washington 2014, 73.

ŹRÓDŁA FOTOGRAFII

- <https://www.srf.ch/news/panorama/stigma-orden-brandmal-zierde-das-tattoo-von-oetzi-bis-heute>.
- <https://www.56thparallel.com/altai-princess-ukok/>.
- <http://www.rejects.com.mt/?p=944>
- <https://pl.pinterest.com/pin/543387511281068322/>.
- <https://pl.pinterest.com/pin/395964992209665635/>.
- <https://pl.pinterest.com/pin/216102482092474037/>.